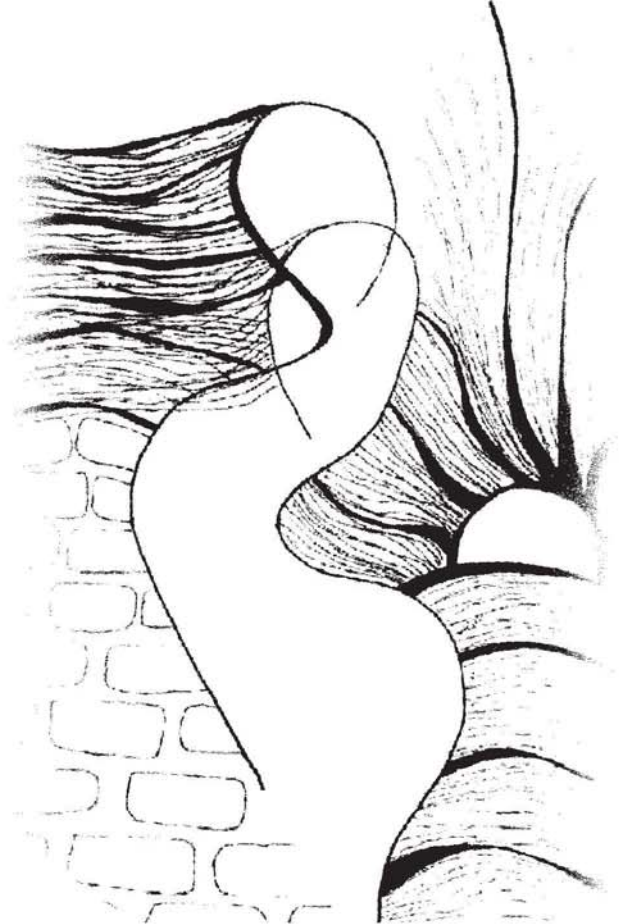

değerler eğitimine doğru

MUSTAFA KÖYLÜ

Prof.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanı, Din Eğitimi Anabilim Dalı

Tarih boyunca eğitimin arkasında yatan temel fikir, mevcut kültürü çocuklara ve gençlere aktarmak ve onları mümkün olduğu kadar bilgilendirmek suretiyle, maddî alanda gelişmeler sağlamaktır. Ancak yüzyıllardır devam eden eğitimin bu amacı, günümüz dünyasında geçerliliğini önemli derecede kaybetmiştir. Zira insanlığın mevcut yaşam tarzı, yeryüzü ikliminin istikrarını, biyo-sistemin önemini, tabiatın güzelliğini ve sağlığını tehdit etme noktasına gelmiştir. Çağdaş medeniyeti ve yaşam şeklini incelediğimizde, her halde hiç kimse geldiğimiz bu noktanın temel nedeninin bilgi eksikliğinden, okul ya da eğitimden kaynaklandığını söyleyemez. Zira, toplumun farklı alanlarında söz sahibi olan liderlere, akademisyenlere, politikacılara, ekonomi yöneticilerine, askerî sistemlerin liderlerine baktığımızda, tüm ülkelerde bu tür kişilerin en yüksek seviyede eğitim aldıklarını

görmekteyiz. Mesele sadece eğitim meselesi olarak görülmemeli, Almanlar yeryüzünün en iyi eğitilmiş kişileri idi, ancak onların bu eğitimleri dünya savaşlarında barbarlık yapmalarını engellemeye yeterli olmadı. O halde yanlış olan neydi? Yukarıdaki değerlendirmeyi yapan Elie Wiesel'e göre, onların almış olduğu eğitim, değerlerden ziyade teorilere, insanoğlundan ziyade kavramlara, bilinçlilikten ziyade öğretime, sorulardan ziyade cevaplara, bilinçten ziyade ideoloji ve yeterliliğe önem veriyordu.¹

Onların almış olduğu eğitim, değerlerden ziyade teorilere, insanoğlundan ziyade kavramlara, bilinçlilikten ziyade öğretime, sorulardan ziyade cevaplara, bilinçten ziyade ideoloji ve yeterliliğe önem veriyordu.

Daha geniş açıdan baktığımızda bundan üç asır önce, günümüzde modern eğitim diye adlandırdığımız, Newton, Bacon ve Descartes tarafından şekillendirilen eğitimin ilkelelerini şunlar oluşturuyordu: (1) Evren bir takım bloklardan oluşan mekanik bir sistemdir, (2) insan bedeni bir makine gibi işler ve insanı bir bütün olarak anlamaksızın işlem yapılabilir, (3) toplum, varlığını devam ettirebilmek için, sürekli bir rekabet halindedir, (4) farklı insan kültürleri tabii düşmandırlar, bu diğer varlıklar açısından çok daha barizdir, (5) maddi ilerlemenin sonu yoktur ve bu maddi ilerleme de ancak teknolojik gelişme ve ekonomik büyümeyle sağlanabilir, (6) insanoğlu tabiatı kontrol etme hakkına sahiptir.² İşte on yedinci yüzyılda temelleri atılan modern eğitimin özellikleri bunlardı.

Temelleri bunlar olan modern eğitimin iki önemli de amacı vardı: Bunlardan birincisi, mevcut sistemi ve ülkeyi diğer sistem ve ülkelerden ileri tutmak, ikincisi ise, bu sistemin idarecilerini popüler destekle idarede

tutmaktı. Betty Reardon'a göre bu iki amacın hiçbiri de başarıya ulaşmamıştır. Her ne kadar Batı demokrasisinin düşmanı olarak görülen komünist sistem çökmüşse de aslında her iki sistem de sınırsız silahlanmaya ayırdıkları parayla, kendi kapasitelerini tüketmişler ve dünyanın geri kalan insanların da geleceğini ve kaderini manipüle etmişler, sonuçta kendi halklarının maddî ihtiyaçlarını bile karşılayamama noktasına gelmişlerdir.³ Ayrıca, sadece maddî ihtiyaçları karşılama noktasında değil, belki bundan da önemli olan, manevî fakirliği de tecrübe ederek, sonuçta tüm gelir grupları arasında eşi görülmemiş bir yalnızlık, geniş çapta bir boşluk ve anlamsızlık oluşturmuşlardır. Tüm bu gelişmeler sonucu, dünya çapında eğitim sistemleri derin bir kriz içine girmiştir.⁴

İşte modern eğitim diye adlandırılan çağdaş Batı eğitim sistemi, küreselleşmeyle birlikte, *tüm insanlık adına* barış, huzur, mutluluk ve geleceğe yönelik bir ümit sağlayacağına, başta savaş ve çatışmalar olmak üzere, şiddetin her türlüşünün zirveye ulaşmasına, ülkeler içinde ve ülkeler arasında müthiş bir sosyo-ekonomik adaletsizliğin hakim olmasına ve insanlığın büyük bir kısmının hem umutlarını hem de geleceklerini kaybetmelerine neden olmuştur. Geçmiş dönemlerde bölgesel olarak görülen ahlakî yozlaşma ise, küreselleşmeyle birlikte, tüm dünyaya egemen olmuştur. Bir zamanlar aşağı yukarı bütün dünya ülkelerinde hoş karşılanmayan, bir cinsel özgürlük furçası başlamış, bu da başta AIDS olmak üzere içinden çıkılmaz sağlık sorunlarına yol açmış, bir arada yaşama yerine yalnızlık hakim olmuş, bu ise sonuca intihar ve yabancılaşma gibi derin psikolojik sorunlara neden olmuştur. Şiddet ve uyuşturucu kullanımı ise, tüm dünya ülkelerinde gün geçtikçe daha küçük yaşlara doğru inmeye başlamıştır.

Bireyleri böyle olan ülke ve milletlerin sosyal yapıları da bozulmaya başlamıştır. Başta aile yapısı olmak üzere, toplumun tüm kurumları bu olumsuzluklardan etkilenmiştir. Aile bireyleri arasındaki sadakatsizlikler ve geçimsizlikler boşanmalara, boşanmalar ise, sorunlu bireylerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Evlilik dışı yaşam ve kürtaj olaylarının artması, ciddi sağlık sorunları ortaya çıkarmanın yanında dünya nüfus dengesini de bozmuş, erkek çocuk sayısını da ciddi artışlar yaşanmıştır.

Günümüzdeki bu ahlakî sorunlar sadece bireysel ya da toplumsal niteliklerle sınırlı kalmamış, tüm dünyayı kapsar hale gelmiştir. Nasıl ki bireysel nitelikli sorunlar toplumsal nitelikli sorunlara yol açmışsa, toplumsal nitelikli sorunlar da küresel nitelikli sorunlara neden olmuştur. Geçmiş dönemlerde bölgesel olan pek çok sorun, günümüzde küresel bir nitelik kazanıp tüm dünyayı tehdit eder hale gelmiştir. İşte, büyük oranda kapitalizmin bir diasporası olarak düşünülen küreselleşme sürecinde ise, dünyada çok sınırlı sayıda insan bolluk ve refah içinde yaşarken, başta geri kalmış ülkeler olmak üzere, dünya nüfusunun önemli bir kesimi en temel insanî ihtiyaçlarını bile karşılayamaz olmuş, savaş, çatışma ve şiddet olayları bölgesel olmaktan çıkıp tüm dünya ülkelerini etkiler hale gelmiştir. Savaş ve çatışmalardan bazı ülkeler aktif olarak zarar görürken, diğerleri de muhtemel bir savaş paranoyası içinde, sürekli ve sonu olmayan bir silahlanma yarışına girişmişlerdir. Tüm bunlar yetmiyormuş gibi, ekolojik denge de alt üst olmuş, gezegenimizin o hassas dengesi bozulmuş ve sonuçta dünyanın iklimi, bitki örtüsü, canlıların yaşam tarzları ve türleri ciddi anlamda olumsuz etkilenmiştir.⁵

İçinde bulunduğumuz asrın sunduğumuz portresini Batılılarda kabul etmektedirler.

Barber, küreselleşmenin neden olduğu ahlakî krizlere ilişkin şu değerlendirmeleri yapmaktadır: "Medenî ve siyasî küreselleşmenin yokluğundaki ekonomik küreselleşme, kendi değerlerimizi küreselleştirmeksizin, kötülüklerimizi küreselleştirmemiz anlamına gelmektedir. Biz cinayeti, şeytanî silah ticaretini, terörü ve nefret propagandasını küreselleştirdik.... Biz uyuşturucu kullanımını, pornografiyi, kadın ve çocukları ticarî emtia haline getiren 'pornografik turizmi' küreselleştirdik.." ⁶ Barber'i destekler mahiyette, General Omar Bradley de şunları söylemektedir: "Biz bir nükleer dev, ama ahlakî küçüklük dünyasında yaşıyoruz. Öyle bir dünya ki muhteşem, ancak erdemsiz ve şuursuz! Biz atomun gizemlerini çözdük, ancak (İsa'nın) Dağ'daki öğütlerini unuttuk. Biz barıştan daha çok savaş, yaşamdan daha çok ölüm hakkındaki bilgilere sahibiz."⁷ Eric Hobsbawm da geçmiş yüzyı-

Aile bireyleri arasındaki sadakatsizlikler ve geçimsizlikler boşanmalara, boşanmalar ise, sorunlu bireylerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

lın son çeyreğini, bir "ayrışma, belirsizlik ve kriz" dönemi olarak değerlendirip gelecekle ilgili olarak şöyle demektedir: "Gelecek, geçmişin bir devamı olamaz ve bizim tarihî krizler noktasına geldiğimize dair önemli işaretler vardır... Biz nereye gittiğimizi bilmiyoruz. Bildiğimiz tek şey, tarihin bizi bu noktaya getirdiğidir."⁸

Yukarıda kısaca tasvir etmeye çalıştığımız modern eğitim ve düşünce sistemi yerine, bazı düşünürler, "birlik" ve "birbirine bağımlılık" ile karakterize edilen, kimilerinin "barış eğitimi," kimilerinin "uluslar arası eğitim," kimilerinin "küresel ahlak eğitimi"

kimilerinin ise "değerler eğitimi" olarak adlandırdığı yeni bir düşünce ve eğitim şeklinden bahsetmektedirler. O halde önce bu "yeni düşünce"nin özellikleri nelerdir bir ona bakalım, sonra da değerler eğitiminin özelliklerinden bahsedelim. Yeni düşünce

İnsanlık ile yerküre arasındaki ilişki, küresel emniyet konusunun en önemli sorunu haline gelmiştir. Bu güvenin en önemli unsuru da insanların artık kendilerini bu ekosistemin bir parçası olarak görmeleri gerektiğidir.

kavramının temelini, yerküremiz üzerinde mevcut tüm canlı ve cansız varlıklar için bireysel ve tarihî sorumluluk hissi oluşturmaktadır. Artık bu anlayışa göre, biz istediğimiz ya da tercih ettiğimiz her şeyi yapamayız. Tabiatın varlığını devam ettirmeye uyum sağlamayan bir yaşam tarzını reddetmek zorundayız. Biz tabiatı ve diğer insanları sevmek suretiyle, dünyadaki tüm canlıların birbirlerine bağımlılığını görme kabiliyetimizi geliştirme ihtiyacındayız. Bu yeni anlayışta, "değer verme ve sevme yeteneği" eğitimin temeli olmalıdır. Dolayısıyla bu yeni düşünce, önceki modern düşüncenin ya da eğitim anlayışının aksine, Gregory Bateson'un da geliştirdiği gibi şu özelliklere sahip olmalıdır: Parça ve kısımlar yerine birlik ve bütünlük oluşturmak, etki ve neden açısından düz bir çizginin halkaları olmak yerine, yuvarlak bir zincirin halkaları olmak.⁹ Artık bilinçli bilim adamları, insanoğlunun arzularıyla, yerküredeki tüm yaşam şekillerinin bütünleyici bir parçası olması gerektiğinin farkına varmışlardır. Eva Norland, bu konuyla ilgili olarak şunları yazmaktadır: "Artık biz şunu düşünmeye başladık ki: Çocuklarımızın, torunlarımızın ve gezegenimizin geleceğini korumanın tek yolu, eğitim sistemimizi yeniden yapılandırmaktır. Biz daha iyi bir eğitim aramaya başlıyoruz."¹⁰

O halde, bu değerler eğitimi sistemi nasıl olmalıdır, onun ne tür özellikleri vardır? Biz sorumluluk ve ihtimam gibi önemli özellikleri genç nesillere nasıl kazandırabiliriz? Kısaca bu değerler eğitiminin özelliklerini incelemeye çalışalım.¹¹

Çoğulculuk anlayışına sahiptir: Değerler eğitimi her şeyden önce, çoğulculuğa ve sorumluluk hissine dayanmaktadır. Nasıl ki yaşayan sistemlerin, yaşam temini dengesi için, fonksiyonel işbirliği ve farklı yaşam şekillerine ihtiyacı varsa, adil, barışçıl ve yaşanabilir bir sosyal sistem için de çoğulculuk ve sorumluluk esastır.¹² Aslında bu durum tüm demokratik toplumlar için de geçerli ve önemlidir. Zira, demokratik toplum demek, bir bakıma *güvenli ve emniyetli* toplum demektir. Güvenlik de büyük ölçüde toplumun refahına bağlı olan bir husustur. Toplumun refahı da çevreci, adil, onurlu ve şiddetten uzak bir yaşam tarzına bağlıdır.¹³ Güvenli bir toplum fizikî ve psikolojik açıdan sağlıklı bir toplumdur. İnsanlık ile yerküre arasındaki ilişki, küresel emniyet konusunun en önemli sorunu haline gelmiştir. Bu güvenin en önemli unsuru da insanların artık kendilerini bu ekosistemin bir parçası olarak görmeleri gerektiğidir.

Değerler eğitiminin bu çoğulculuk özelliğiyle ilgili diğer önemli bir husus da dinî ve kültürel farklılıkların handikaplar olarak değil, birer zenginlik olarak kabul edilmesi gerektiğidir. Okullar da bu farklılıkları bir sorun olarak değil, diğer insanların din ve kültürlerinin öğrenileceği birer fırsat olarak görmelidir. Sonuçta, geleceğin öğrencileri günümüzdeki kişilerden daha çoğulcu, farklı din ve kültür ortamında yaşayacaklarından, onların diğer milletlerin din ve kültürlerini konu alan, çok yönlü bir programla eğitim almaları gerekmektedir.

Pozitif Alternatifler Sunar: Değerler eğitiminin diğer önemli bir yanı da sadece olum-

suzluklara değinmek ya da olumsuzluklar hakkında konuşmak ve insanların bu olumsuzluklara dikkatlerini çekmek değil, aksine pozitif alternatifler sunmaya çalışmaktır. Dolayısıyla amaç, sadece savaşa, adaletsizliğe ve temel insan haklarının ihlaline karşı çıkmak değil; barış, adil bir düzen, insan haklarının anlaşılması ve ekolojik denge için nelerin yapılabileceği hakkında kafa yormaktır. Böyle bir eğitimin amacı, insan haklarına saygı gösteren, çevreyi koruyan, barışçıl ve adil bir toplum yaratmayı hedefleyen bireyler yetiştirmektir. Yine bu eğitimin amacı, sadece savaşın, adaletsizliğin ve çevresel yıkımın zararlarını ortaya koymak değil, barışın, adaletin ve ekolojik dengenin sağlanması ve korunması yollarını öğretmektir.¹⁴

Değerler Eğitiminin İçeriğini Küresel Nitelikli Sorunlar Oluşturur: Böyle bir eğitimin içeriği her şeyden önce, küresel nitelikli sorunları ve gelişme için temel teşkil edecek unsurları içerdiği kadar, temel insanî ihtiyaçları da dikkate alır. Alan/kapsam itibarıyla küresel niteliklidir, yani küresel sorumluluğu taahhüt edecek evrensel ahlak ilkelerini içerir. Kültürlerarası danışmanın bir ürünü olarak ve halka mal edilecek tarzda geniş çapta paylaşılmış bir özellik gösterir.¹⁵

Meseleye içerik açısından baktığımızda, değerler eğitiminin içeriğinin hem bir bütün olarak insanoğlunun iyiliğini, refahını ve mutluluğunu, hem de çevreyi dikkate alması gerekir. Birinci kısmı, toplumsal işbirliğin ahlakî temelini oluşturur, yani kişilerin birbirlerine zarar vermemesi, birbirlerini aldatmaması, birbirlerini zorlamaması ve çalmaması gibi herkesin temel insani haklarını karşılayacak şekilde düzenlenmiş bir ekonomik dağılımı gerektirir. Sonraki durum ise, insanlığın sadece şu an değil,

gelecekte de refah ve mutluluğunu sağlayacak olan çevrenin korunmasını içerir. Buna ilave olarak iki husus daha vardır. Bunlardan birincisi, bu değerler eğitiminin içeriği ne uygulanamayacak tarzda idealist ya da ütöpiktir, ne de halihazırda insanların sahip olduğu dar kapsamlı bir ahlak anlayışını yansıtır. Dolayısıyla böyle bir eğitimin içeriği, mümkün olduğunca insanların yapabilecekleri en üst düzeydeki ilkeleri kapsar. İkinci husus ise içerik olarak mümkün olduğunca zengin olmaya önem verir, ancak bunu gerçekleştirirken hiçbir zaman sadece bir dinin, bir kültürün ya da herhangi bir ideolojinin görüşlerini yansıtmaz. Buradaki ölçü geliştirilecek olan böyle bir içeriğin, ne sadece çok az insanın ya da bir grubun kabullenebileceği, ne de tüm insanları kapsayacak tarzda dizayn edilmesidir. Bunun yerine, orta ölçekli bir evrensel ahlak içeriği oluşturmaya çalışır.

Yine bu eğitimin amacı, sadece savaşın, adaletsizliğin ve çevresel yıkımın zararlarını ortaya koymak değil, barışın, adaletin ve ekolojik dengenin sağlanması ve korunması yollarını öğretmektir.

Değerler eğitiminin içerik olarak kapsadığı önemli alanlardan biri de günümüz dünya sistemleridir. Bilindiği gibi günümüz toplumlarında dünyadaki tüm insanlar birbirlerine bağlı bir durumdadır. Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler insanlara dünyada ne olup bittiği konusunda her türlü bilgiyi vermektedir. İşte, öğrencilere küresel ahlakî sorunlarla ilgili bilgi verirken, onları dünyamızın ekonomik, siyasî, ekolojik ve teknolojik yapısını doğrudan etkileyen dünya sistemlerinden de haberdar etmek gerekir. Böylelikle, hem birtakım şeylerin ger-

çek nedenleri öğrenilmiş, hem de söz konusu sistemlere karşı ne tür alternatifler geliştirilebileceğine katkı sağlanmış olur.

Değerler eğitimi aynı zamanda öğrencilerin, küresel konu ve sorunların nedenlerini, etkilerini ve çözüm yollarını bulma konusunda, tartışmalarını ve proje üretmelerini gerektirir. Bunu da küresel konuların ve sorunların beş özelliğinden yola çıkarak yapmak gerekir: Bunlar; (1) konular ve sorunlar uluslar arası boyuttadır, (2) bu sorunlar sadece bir millet ya da devlet tarafından çözülemez, (3) çatışmalar sorunların içinde gizlidir, (4) küresel konu ve sorunlar, yılların birikimi sonucunda oluştuğu gibi, çözümü de epey zaman alabilir, (5) küresel sorunlar ve konular tek başına olmayıp hepsi birbirine bağlıdır. İşte, öğrencilere farklı küresel konular ve sorunlar verilerek, onların nedenleri, etkileri ve çözüm yolları üzerine proje üretmeleri istenir.

İnsanî ve Evrensel Değerlere Öncelik Verir: Değerler eğitimi öğrencilere, grup ayniyetinden daha geniş olan insanî değerleri anlama fırsatı sunar. Öğrencilere dünyanın

Sadece bir kültür ve medeniyet açısından olaylara bakmak yerine, bir bütün olarak dünya kültürü ve medeniyetleri açısından olaya bakmak ve bu medeniyetler arasındaki ilişkileri dikkate alarak olayları irdelemek gerekir.

farklı yerlerinde yaşayan kişilerin farklı dünya görüşlerine, tutum, davranış ve inançlara sahip olduklarını, bununla birlikte nihaî olarak pek çok farklılıklar olsa bile, tüm insanların ortak bazı ahlakî değerleri paylaşabileceklerini görmelerini sağlamaya çalışır. Eğer biz küresel bir sorumluluktan bahsediyorsak, meseleye sadece bölgesel

açıdan ve sadece belli bir dinin öğretilerinden bakmak yeterli olmayabilir. Bu yüzden evrensel değerleri anlamamız gerekir. Dolayısıyla değerler eğitimi tüm bireyler için adalet ve eşitliği sağlayan insanî değerleri öğrenmeyi amaçlar.

Küresel Tarih Çalışmasını Öngörür: Öğrencilere küresel sorunlar ve konular hakkında daha etkili bir ders verebilmek için, onların bugünün dünyasının tarihi bağlarını da dikkate almalarını sağlamak gerekir. Yani sadece bir kültür ve medeniyet açısından olaylara bakmak yerine, bir bütün olarak dünya kültürü ve medeniyetleri açısından olaya bakmak ve bu medeniyetler arasındaki ilişkileri dikkate alarak olayları irdelemek gerekir. Zira, tarih boyunca bazı medeniyetler diğer bazı medeniyetleri farklı açılardan etkilemiştir. Dolayısıyla sadece bir medeniyete ağırlık vermek yerine, dünya tarihine etki etmiş belli başlı medeniyetleri incelemek günümüz küresel sorunlarını ve konularını anlamaya da yardımcı olacaktır.¹⁶

Değerler Eğitiminin Hedef Kitlesi Herkestir: Her ne kadar bazı bilim adamları, değerler eğitiminin hedef kitlesinin sadece yetişkin nüfus olacağını belirtse de,¹⁷ bu eğitimin hedef kitle her kademedeki tüm insanlar, ister örgün isterse yaygın nitelikli tüm eğitim kademeleridir. Eğer küresel sorunlar, yaş ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın tüm insanları ilgilendiriyorsa, o takdirde eğitim de hedef kitle olarak herkesi ilgilendirmektedir. Ancak içerik ve metot olarak bazı farklılıklar olabilir. Buna karar verecek olan da bu eğitimi sunacak olan kişilerdir.

Değerler Eğitiminde Din Eğitimcilerinin Önemli Bir Yeri Vardır: Her ne kadar değerler eğitimi tüm disiplinleri ilgilendirse de başta din eğitimcilerini ilgilendirmektedir. Ancak din eğitimcilerinin bu konuda başarılı olabilmeleri için birtakım hususlara dik-

kat etmeleri gerekir. Bunlardan birincisi, din eğitimcilerinin yalnız başına çalışmalarıdır; mutlaka işbirliği içinde olmaları gerekir. Madem ki küresel nitelikli sorunlar, dünyadaki herkesi, her dine mensup insanları ilgilendirmektedir; o halde, diğerlerinin düşüncelerini öğrenmek için birlikte çalışmak ve hareket etmek gerekir. Aslına bakılırsa birbirine rakip, hatta düşman olarak görülen dinlere ve dinlerin mensuplarına bakıldığında, aslında pek çok ortak noktaya sahip oldukları görülecektir.¹⁸ Nasıl ki Hıristiyanlar, adalet, sevgi ve barış dolu bir Tanrı krallığı özleminden; Budistler bir sadelik düşünce ve varlıkların birbirlerine olan bağımlılıkları üzerine gerçekleşen bir gerçek barıştan; Müslümanlar sosyal adalet ve kardeşlikten; Hindular da kozmik bir gerçeklikteki tüm varlıkların birbirlerine olan bağımlılıklarından bahsediyorlar,¹⁹ o halde niçin bu farklı dinlere mensup tüm insanlar el ele verip küreselleşmenin olumsuz etkilerinden kurtulmaya çalışmasınlar? Niçin bu farklı dinlere mensup insanlar inançlarındaki bu bilgeliği dikkate alarak manevî durumlarını zenginleştirme yoluna gitmesinler? O halde iyi yönde daha büyük adımlar atabilmek için, aktif olarak birlikte çalışmak ve çözüm yolları bulmak gerekir. Zira, küresel ahlak sorunlarının çözümüne katkı sağlayacak olan değerler eğitimiyle ilgili olarak, her dinin söyleyeceği ve önereceği bir şeyler vardır. Burada önemli olan, sadece tek dinin öğretilerini dikkate almaktan öte, daha kapsayıcı bir şekilde diğer dinî ve ahlakî öğretilerden de istifade etme yoluna gitmektir. Amaç, rekabet hissinden ziyade, kararlaştırma ve işbirliği olmalıdır.²⁰ Öğrencilere bu konularda dinlerin farklılıklarından ziyade ortak noktaları öğretilmeye çalışılmalı, ya da en azından diğer dinleri küçültücü, aşağılayıcı ya da önemsizleştirici tavırlara girmekten uzak durulmalıdır. Her din ve öğretisi kendi ortamı, kültürü ve

alanı içinde değerlendirilmelidir. Değerler eğitimi normatif ya da yargısal olmaktan öte, betimleyici ve analitik olmalıdır. Bu yüzden bu dersi veren hocaların da diğer dinlere ve kültürlere karşı önyargılardan uzak durmaları gerekir.

Sosyal analizin bir diğer amacı da söz konusu ülkede nüfusun büyük çoğunluğunu ilgilendiren temel ekonomik ve siyasi kararların kimler tarafından alındığını ve bu kararlardan kimlerin faydalandığını ortaya koymaktır.

İkinci olarak, din eğitimcileri sadece inanç ve dinî geleneklerin aktarıcısı olmaktan çıkıp iyi bir sosyal analizci olmalıdırlar. Holland ve Henriot'a göre, sosyal analiz, tarihi ve yapısal ilişkilerini keşfetmek suretiyle, sosyal bir durumun daha mükemmel bir resmini elde etmek için gösterilen bir gayrettir.²¹ Sosyal analiz, mevcut durumları ve gerçekleri değişik açılardan keşfeder. O bazen, işsizlik, enflasyon ya da açlık gibi münferit konulara, bazen de bu konulara hitap eden siyasî konular üzerine odaklaşır. Sosyal analizi kullanmak suretiyle, bir kişi içinde yaşadığı toplumun ekonomik, siyasî, sosyal ve kültürel yapısı ve işleyişi hakkında daha geniş bilgiye sahip olur. Ancak sosyal analizin esas meselesi, sistemler üzerine odaklaşmasıdır. Bu sistemler ekonomik, siyasî, sosyal, kültürel ve dinî sistemler olabilir. Sosyal analizin bir diğer amacı da söz konusu ülkede nüfusun büyük çoğunluğunu ilgilendiren temel ekonomik ve siyasi kararların kimler tarafından alındığını ve bu kararlardan kimlerin faydalandığını ortaya koymaktır. Bunun için de Holland ve Henriot şu soruların sorulmasını istemektedirler: [1] Ülke adına kararları kimler almaktadır?

(2) Bu kararlardan kimler istifade etmektedir? (3) Bu kararların bedelini kimler ödemektedir?²²

Aslında bilinçli bir toplumun her üyesinin bu soruları sorması ve cevaplandırması gerekir. Toplumdaki tüm kötülöklere karşı savaşta, din eğitimcileri başı çekmelidirler. Hatta bu konuda, sadece inanan kişilerden değil, inanmayan veya manevî yönü zayıf olan kişilerden de yararlanma yoluna gidilmelidir.

Disiplinler Arası Bir Anlayışa Sahiptir: Her şeyden önce şu hususa dikkat çekmek gerekir ki hiçbir disiplin tek başına yaşam tarzlarının tüm kapsamlarını, kültürel tecrübeleri ve toplumun sosyal problemlerini

Değerler eğitiminin temel felsefesi; tüm dünyadaki insanların "insan olduğu bilincine" vararak, bu bilincin oluşmasını engelleyen iç ve dış faktörlerin ortadan kaldırılması için, yine tüm insanlık olarak çaba sarf etmektir.

yeterli derecede açıklayamaz. Tek bir disip- linden elde edilen bilgiler ırkçılık, yapısal sömürücülük, güçsüzlük, açlık, kıtlık, savaş vs. gibi kompleks konuların açıklanmasında yeterli olmayabilir.²³ Zira, küresel nitelikli sorunların hemen hiçbiri tek yönlü olmayıp genelde çok yönlü bir özellik taşımaktadır. Hepsinin de ekonomik olduğu kadar siyasî; siyasî olduğu kadar kültürel; kültürel olduğu kadar dinî boyutu olabilir. Dolayısıyla, değerler eğitimi, sadece dini ya da dinî ah- lakı değil, aynı zamanda daha pek çok bilim dalını da ilgilendirmektedir. Onun için de doğru sonuçlara ulaşabilmek, bu tür sorun- ların çözümünde daha etkili olabilmek için, disiplinler arası işbirliğine gitmek gerekir. Bu durum, öğrencilerin konuyu daha iyi an- lamalarına da yardımcı olur.

Değerler Eğitiminin Teorik Boyutu Yanında, Pratik Boyutu da Vardır: Değerler eğitimi sadece sınıfın duvarlarıyla sınırlı değildir ve olmamalıdır. Etkili bir değerler eğitimi sınıfın duvarlarını aşmalı, öğretmenler toplumu bir laboratuvar olarak kullanılmalıdır. Öğrenciler en azından bölgesel olarak bazı sorunları yerinde görüp onların çözümü konusunda zihinsel, sosyal veya siyasî açıdan bir şeyler yapma, bazı projeler geliştirme yeteneklerini geliştirebilmelidirler. Bu bağlamda; planlı geziler, bireysel ve grup halinde- ki projeler oldukça faydalı etkinliklerdir.²⁴ Bu tür etkinlikler öğrencilerin derse karşı ilgilerini artıracak gibi, daha güzel şeyler yapma ve başarma konusunda motivasyon da sağlayabilir. Öğrenciler için gezip gör- dükleri yerlerin, tanıştıkları insanların ve karşılaştıkları olayların hepsi güzel bir bilgi kaynağı olabilir. İmkanlar ölçüsünde, öğ- renciler bu gibi yerlere ve şahıslara doğrudan gidebilecekleri gibi, bu tür insanlar sınıfa da davet edilebilir, onların görüşleri, düşünceleri alınabilir ve soruları cevaplan- dırılabilir.²⁵

Hümanistik Bir Anlayışa Sahiptir: Değerler eğitiminin temel felsefesi; tüm dünyadaki insanların "insan olduğu bilincine" vararak, bu bilincin oluşmasını engelleyen iç ve dış faktörlerin ortadan kaldırılması için, yine tüm insanlık olarak çaba sarf etmektir. Öğrenciler açısından baktığımızda, değerler eğitiminin amacı, öğrencilere temel insan hakları, şeref, haysiyet, onur gibi bireysel niteliklerin, gelişmiş ve gelişmekte olan ül- kelerdeki sosyal adalet gibi konuların anlaşılmasında yardımcı olmaya çalışmaktır. Öğretmenler açısından baktığımızda, yine küresel nitelikli sorunların, örneğin geri kalmışlığın nedenlerini, bu geri kalmışlık- tan kurtulmak için yapılması gerekenleri, yeni bir uluslararası ekonomi ve dünya dü- zeni oluşturmada yapılabilecek şeyleri öğ-

rencilere kazandırmaktır. Değerler eğitiminin kapsamına gelince, gelişen dünyanın şartları dikkate alınarak, öğrencilerin yirmi birinci yüzyılda içinde yaşadıkları mevcut durumun gerçeklerini farklı bakış açılarından ele alıp incelemektir.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki diğer küresel nitelikli eğitimlere yapılan itirazlar bu eğitim şekline de yapılabilir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki bir bütün olarak dünya sorunlarının çözümü, yine bir bütün olarak bilinçli dünya vatandaşları yetiştirmekle mümkün olacaktır. Bunun da yolu, inanan inananın; idare eden, idare edilen; zengin, fakir; büyük, küçük; kadın, erkek demeden, tüm dünya insanların ortak bir değerler sistemine sahip olması ve bu yönde bir eğitim almasından geçmektedir. ■

dipnotlar

- ¹ Bkz. Eva Norland, "New World-New Thinking-New Education," in *Learning Peace: The Promise of Ecological and Cooperative Education*, ed. Betty Reardon and Eva Nordland, Albany, N.Y.: State University of New York Press, 1994, ss. 9-10.
- ² Norland, a.g.b., s. 6.
- ³ Betty Reardon, "Learning Our Way to a Human Future," in *Learning Peace: The Promise of Ecological and Cooperative Education*, ed. Betty Reardon and Eva Nordland, Albany, N.Y.: State University of New York Press, 1994, ss. 22-23.
- ⁴ Reardon, "Learning Our Way to a Human Future," s. 23.
- ⁵ Mustafa Köylü, *Küresel Ahlak Eğitimi*, İstanbul: DEM Yayınları, 2006, ss. 7-8.
- ⁶ Benjamin R. Barber, "Challenges to the Common Good in the Age of Globalism," *Social Education*, vol. 64, no. 1 (Jan/Feb 2000), s. 9.
- ⁷ Jonathan Granoff, "Nuclear Weapons, Ethics, Morals, and Law," *Brigham Young University Law Review*, (2000), ss. 1441.
- ⁸ Yersu Kim, "Philosophy and the Prospects for a Universal Ethics," in *God and Globalization, Volume 1: Religion and the Powers of the Common Life*, ed. Max L. Stackhouse and Peter J. Paris, Harrisburg, Pennsylvania: Trinity Press, 2000, s. 69.
- ⁹ Norland, a.g.m., ss. 7-8.
- ¹⁰ Norland, a.g.m., s. 10. İtaliğe bana ait.

¹¹ Burada "değerler eğitimi" diye bahsettiğim konu, aslında benim "küresel ahlak eğitimi" diye adlandırdığım ve bu konuda yazdığım kitabın son kısmından adapte edilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Köylü, *Küresel Ahlak Eğitimi*, ss. 181-207.

¹² Reardon, "Learning Our Way to a Human Future," s. 34.

¹³ Reardon, "Learning Our Way to a Human Future," s. 38.

¹⁴ Reardon, "Learning Our Way to a Human Future," s. 24.

¹⁵ Nigel Dower, "The Earth Charter as a Global Ethic," University of Aberdeen, (Draft version), s.1. [Bu kaynak e-mail yoluyla yazarın kendisi tarafından alınmıştır]. Ayrıca bkz. Elisabeth Arweck and Eleanor Nesbitt, "Living Values: An Educational Program From Initiative to Uptake," *British Journal of Religious Education*, vol. 26, no 2, (June 2004), ss. 133-149.

¹⁶ James C. Hendrix, "Globalizing the Curriculum," *The Clearing House*, vol 71, no. 5 (May/Jun 1998), s. 307.

¹⁷ Peter Jarvis, "Globalization, the Learning Society and Comparative Education," *Comparative Education*, vol. 36, no 3, (2000), s. 353.

¹⁸ Dinlerdeki ortak ahlakî ilkeler için bkz. Peggy Morgan and Clive Lawton, *Ethical Issues in Six Religious Traditions*. Edinburg University Press, 1999; Sumner B. Twiss and Bruce Grelle, *Explorations in Global Ethics: Comparative Religious Ethics and Interreligious Dialogue*. Boulder, Colo.: Westview Press, 2000.

¹⁹ Hope S. Antone, "The Challenges of Globalization to Religious Education: Some Experiences and Reflections from Asia," *Religious Education*, vol. 73, no. 3 (Summer 2002), s. 234.

²⁰ The NCSS Task Force on Ethnic Studies Curriculum Guidelines, "Curriculum Guidelines for Multicultural Education," *Social Education* (September 1992), s. 286.

²¹ Joe Holland ve Peter Henriot, *Social Analysis: Linking Faith and Justice* (W.C.: Orbis Books, 1993), s. 14.

²² Holland ve Henriot, *Social Analysis*, s. 28.

²³ The NCSS Task, a.g.m., s. 285.

²⁴ The NCSS, a.g.m., s. 287.

²⁵ Daha geniş bilgi için bkz. Alice F. Evans, Robert A. Evans ve William B. Kennedy, *Pedagogies for the Non-Poor*, fourth ed. (Maryknoll, New York: Orbis Books, 1990, yedinci bölüm, ss. 162-185; Daniel S. Schipani, "Liberation Theology and Religious Education," *Theologies of Religious Education*. Ed. Randolph C. Miller. Birmingham, Alabama: Religious Education Press, 1995. ss. 286-313.